

Вітюк А.В.⁶⁵*Вінницький національний технічний університет
(Вінниця, Україна)*<https://orcid.org/0000-0001-5211-4948>Несен Л.М.⁶⁶*Вінницький національний технічний університет
(Вінниця, Україна)*<https://orcid.org/0000-0001-7776-8753>

СОЦІАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ: ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ТА ЙОГО СПРОМОЖНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ БАЗОВІ ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ

Виявлено значення прожиткового мінімуму та встановлено державні соціальні гарантії, на які здійснює впливає розмір прожиткового мінімуму. Проаналізовано розмір прожиткового мінімуму та індексу споживчих цін у країні. Установлено зростання абсолютного значення прожиткового мінімуму. Проаналізовано динаміку індексу цін на основні набори продуктів харчування, набори непродовольчих товарів і набори послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Розкрито суперечності між статистичними відомостями та експертними оцінками спроможності прожиткового мінімуму забезпечувати основні потреби людини. Виявлено розбіжності між законодавчо встановленим та фактичним прожитковим мінімумом.

Ключові слова: прожитковий мінімум, стандарт, потреба, товар, послуга, ціна.

СОЦИАЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ: ПРОЖИТОЧНЫЙ МИНИМУМ И ЕГО СПОСОБНОСТЬ ОБЕСПЕЧИВАТЬ БАЗОВЫЕ ПОТРЕБНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

Виявлено значение прожиточного минимума и установлены государственные социальные гарантии, на которые влияет размер прожиточного минимума. Проанализированы размер прожиточного минимума и индекса потребительских цен в стране. Установлено рост абсолютного значения прожиточного минимума. Проанализирована динамика индекса цен на основные наборы продуктов питания, наборы непродовольственных товаров и наборы услуг для основных социальных и демографических групп населения. Раскрыто противоречие между статистическими сведениями и экспертными оценкам способности прожиточного минимума обеспечивать основные потребности человека. Выявлены расхождения между законодательно установленным и фактическим прожиточным минимумом.

Ключевые слова: прожиточный минимум, стандарт, потребность, товар, услуга, цена.

SOCIAL REGULATION: THE LIVING MINIMUM AND ITS ABILITY TO PROVIDE THE BASIC NEEDS OF PERSON

The value of the living minimum is identified and state social guarantees are established, which are influenced by the size of the living minimum. The size of the living level

⁶⁵ *Вітюк Анна Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет (Вінниця, Україна)*

⁶⁶ *Несен Леонід Миколайович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет (Вінниця, Україна)*

and the consumer price index in the country are analyzed. An increase in the absolute value of the living level is determined. The dynamics of the price index for the main sets of food products, sets of non-food products and sets of services for the main social and demographic groups of the population is analyzed. The contradiction between statistical data and expert assessments of the ability of the subsistence level to meet basic human needs is revealed. The difference between the statutory and actual living level are determined.

Keywords: living level, standard, need, goods, service, price.

Актуальність проблеми. Ринкові перетворення, що відбуваються впродовж останніх тридцяти років в Україні не лише відкрили нові умови для ведення бізнесу в державі, але й призвели до погіршення умов життя населення, зміни структури суспільства, загострилося соціальне та майнове розшарування населення. Наслідком таких несистемних перетворень стало зниження рівня та якості життя населення, що позначилось на мотивації працівників до праці та настроях у державі, оскільки за цей час суттєво погіршилися умови до самореалізації та розвитку людини.

Як механізм згладжування існуючих диспропорцій у матеріальному розшаруванні в суспільстві держава побудувала розвинену систему соціального регулювання через встановлення соціальних стандартів, гарантій і нормативів, що є ознакою соціально спрямованої держави. Утім спостерігається неспроможність держави забезпечити сукупність цих стандартів і гарантій, що закріплені в нормативно-правових актах. Тому за умов підвищення рівня життя населення надактуальною постає необхідність перегляду реальних можливостей соціальних стандартів забезпечувати базові потреби громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною та теоретичною основою дослідження заходів соціального регулювання, серед іншого й прожиткового мінімуму, стали праці таких українських учених, як Бикова А.Л., Лобза А.В., Семенова Л.Ю. [1]; Сокол М.В. [3], Василик А.В., Кузьменко К.П. [3]; Подскробок Ю.О. [5]; Москаленко О.В.[12]; та ін. Проте нез'ясованими залишаються питання, пов'язані з формуванням прожиткового мінімуму та його спроможністю забезпечувати базові потреби людини за умов зростання асортименту товарів і послуг, що споживаються.

Постановка мети. Мета дослідження полягає в дослідженні практичного застосування системи соціальних стандартів, а саме прожиткового мінімуму з точки зору забезпечення базових потреб людини.

Результати дослідження. Соціальне регулювання покликане забезпечити належний рівень соціального захисту і рівний доступ усіх громадян до задоволення соціальних потреб. Нині Україною взято вектор на побудову соціально орієнтованої економіки, що передбачає створення дієвої системи соціального захисту та соціальних стандартів, які здатні забезпечити не лише достатній рівень життя, а й підвищити якість людського капіталу держави. Державні соціальні стандарти та нормативи встановлюються насамперед з метою реалізації визначених Конституцією України державних соціальних прав і гарантій. Зокрема, право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає в себе достатнє харчування, одяг, житло, охорону здоров'я, медичну допомогу тощо. Основою забезпечення достатнього рівня життя громадян є прожитковий мінімум.

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [2].

Сокол М.В. наголошує, що формування категорії «прожитковий мінімум», з точки зору юриспруденції, є логічним і правильним, оскільки в ньому відображено достатній рівень споживання продовольчих товарів для того, щоб забезпечити нормальне функціонування організму людини. Разом із тим, розмір прожиткового мінімуму, який нині встановлено, ще далекий від того, щоб гарантувати гідний рівень життя.

Обсяг прожиткового мінімуму містить два елементи – фізіологічний і соціальний. Фізіологічний мінімум – це вартісне вираження матеріальних цінностей, найнеобхідніших для існування людини. У світовій практиці він становить 85–87% від загального прожиткового мінімуму, а решта припадає на соціальну частину, певний набір духовних цінностей мінімально прийняттого рівня життя [3, с. 842].

Розмір прожиткового мінімуму встановлюється Кабміном України та затверджується Верховною Радою України при ухваленні Закону України «Про Державний бюджет» на відповідний рік. Розрахунок прожиткового мінімуму здійснюється з використанням вартісної величини прожиткового мінімуму через мінімальний споживчий кошик, тобто набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і набір послуг. Прожитковий мінімум на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціально-демографічних груп населення, за поданням Кабінету Міністрів України затверджується Верховною Радою України щорічно до початку розгляду Державного бюджету України і періодично переглядається відповідно до зростання індексу споживчих цін разом з уточненням показників Державного бюджету України та публікується в офіційних виданнях [4, с. 177].

На законодавчому рівні закріплено, що на основі державних соціальних стандартів, яким і є прожитковий мінімум, визначаються державні соціальні гарантії, до яких належать:

- 1) мінімальна пенсія за віком – це прожитковий мінімум для непрацездатних осіб;
- 2) поріг на отримання податкової соціальної пільги – 1,4 прожиткового мінімуму;
- 3) базова податкова соціальна пільга – половина прожиткового мінімуму;
- 4) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, – 2,5 прожиткового мінімуму;
- 5) допомога одиноким матерям – різниця між 100% прожиткового мінімуму та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одного члена сім'ї;
- 6) поріг оподаткування пенсій – 10 прожиткових мінімумів (при перевищенні порогу оподатковується сума перевищення);
- 7) розмір нецільової благодійної допомоги від благодійника, яка підлягає декларуванню – 1,4 прожиткового мінімуму;
- 8) сума боргу за цивільноправовими договорами, яка підлягає декларуванню, – половина прожиткового мінімуму;
- 9) гарантований розмір аліментів – 50% прожиткового мінімуму;
- 10) рекомендований розмір аліментів – 100% прожиткового мінімуму;
- 11) пенсія через втрату годувальника: на одну дитину померлого годувальника – 100% прожиткового мінімуму, на двох – 120%, на трьох і більше – 150%;
- 12) єдиний податок I групи (10% прожиткового мінімуму працездатної людини);
- 13) деякі штрафи, прив'язані до прожиткового мінімуму [5].

Отже, прожитковий мінімум є основою соціальної політики держави, показником, від якого залежить величина всіх інших соціальних виплат і допомог. Його величина є підставою для ухвалення управлінських рішень, оскільки в умовах погіршення рівня життя зростає соціальна роль держави та її відповідальність за соціальні наслідки економічної політики [1, с. 108]. Для відстеження реального стану соціального забезпечення в країні важливо порівняти динаміку прожиткового мінімуму (табл. 1) та індексу споживчих цін (табл. 2) як виразника зміни в часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Зазначимо, що для аналізу обирався період 2014–2020 років, що пояснюється утвердженням європейського вибору розвитку українського суспільства та господарства.

Таблиця 1

Стан прожиткового мінімуму в Україні [6]

	2014	2015	2016			2017				2018			2019			2020			
			01.01	01.07	01.12	01.01	01.05	01.10	01.12	01.01	01.07	01.12	01.01	01.07	01.12	1.01	1.07	1.12	
Прожитковий мінімум (ПМ) в розрахунку на місяць на одну особу	1176	1176	1330	1399	1544	1544	1624	1624	1700	1700	1777	1853	1853	1936	2027	2027	2118	2118	2199
для дітей віком до 6 років	1032	1032	1167	1228	1355	1355	1426	1426	1492	1492	1559	1626	1626	1699	1779	1779	1859	1859	1921
для дітей віком від 6 до 18 років	1286	1286	1455	1531	1689	1689	1777	1777	1860	1860	1944	2027	2027	2118	2218	2218	2318	2318	2395
для працездатних осіб	1218	1218	1378	1450	1600	1600	1684	1684	1762	1762	1841	1921	1921	2007	2102	2102	2197	2197	2270
для осіб, які втратили працездатність	949	949	1074	1130	1247	1247	1312	1312	1373	1373	1435	1497	1497	1564	1638	1638	1712	1712	1769

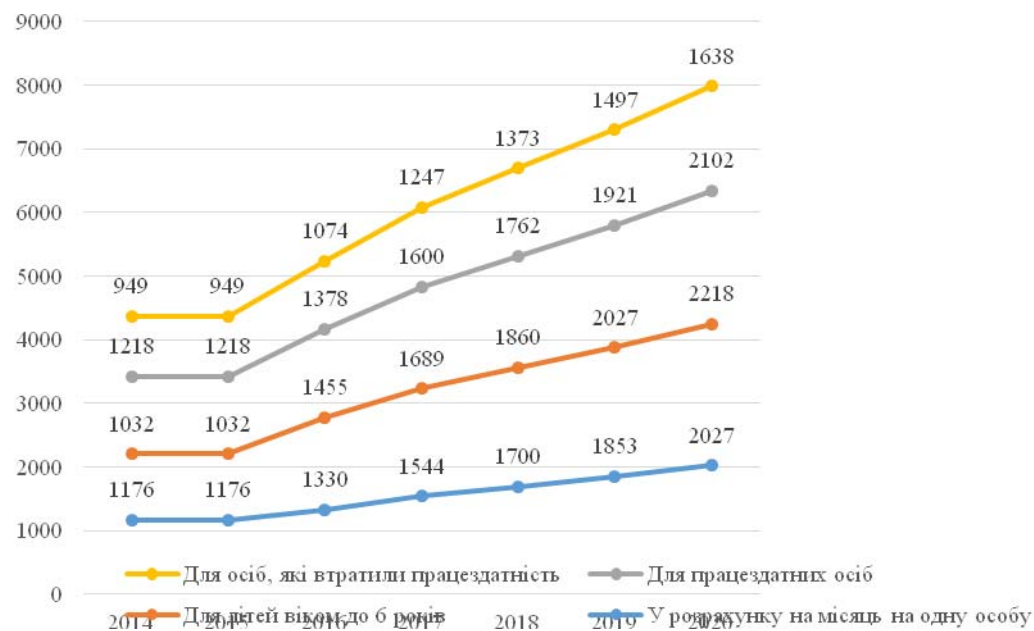

Рис. 1. Тенденції зміни прожиткового мінімуму в Україні (станом на 1 січня)

Графічне представлення динаміки прожиткового мінімуму в часі засвідчує щорічне стабільне зростання розміру прожиткового мінімуму на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп населення.

Отже, з огляду на представлену динаміку можна дійти висновків про зростання:

- 1) можливостей громадян забезпечувати себе повноцінним харчуванням для розвитку організму;
- 2) забезпечення дітей віком від 6 до 18 років додатковим харчуванням для активного соціального та фізичного розвитку;
- 3) задоволення організму працюючої особи у відтворенні працездатності, збереження працездатності для безробітного, відновлення в необхідних випадках працездатності для особи, яка її втратила;
- 4) підтримання повноцінного функціонування організму людини похилого віку.

Виявлені тенденції без сумніву є позитивними. Утім, для забезпечення повноти дослідження за таких умов необхідно виявити динаміку інфляції за досліджуваний період (рис. 2).

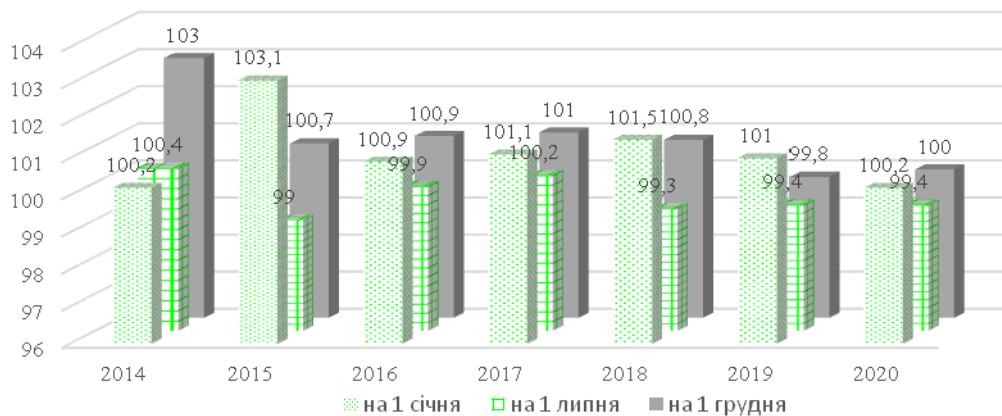

Рис. 2. Динаміка індексу інфляції в Україні [7]*

* - Оскільки інформація на 1 липня 2020 року ще не сформована, умовно прийmemo, що її немає і становить 100,0

Представлені органами державної статистики відомості свідчать про певне сповільнення інфляції в Україні за 2014-2020 роки, що знову ж підтверджує зростання рівня життя громадян.

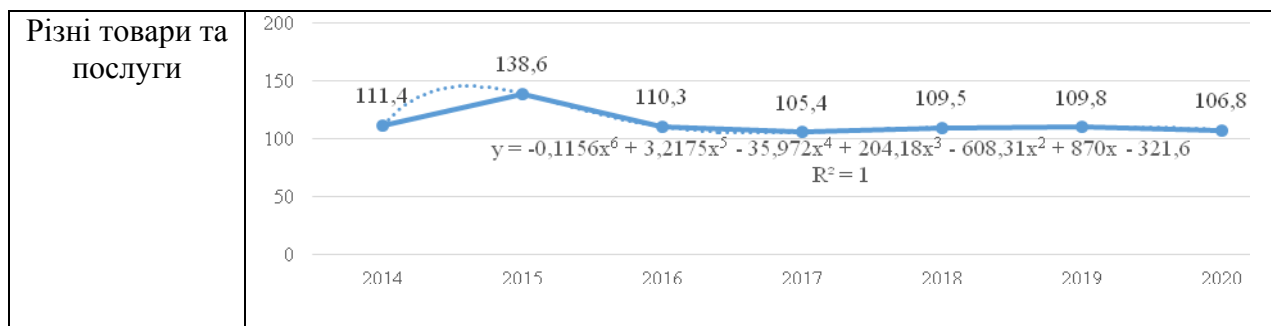
У напрямі повного виявлення рівня життя населення важливо оцінити динаміку цін на найважливіші категорії наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів і наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення», та методика визначення прожиткового мінімуму [8] (табл. 2). Відповідно до чинної методики прожитковий мінімум для основних соціальних і демографічних груп населення розраховується, виходячи з наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів і наборів послуг, схвалених експертною комісією з проведення науково-громадської експертизи цих наборів на принципах соціального партнерства та визначених постановою Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 року №780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [9].

Таблиця 2

Динаміка індексу споживчих цін на товари та послуги [10]

Споживчі товари та послуги	Динаміка																
1	2																
Продукти харчування та безалкогольні напої	<p> $y = -0,3682x^6 + 9,4721x^5 - 97,113x^4 + 502,88x^3 - 1366,4x^2 + 1799x - 735,3$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>112,2</td></tr> <tr><td>2015</td><td>145,9</td></tr> <tr><td>2016</td><td>109</td></tr> <tr><td>2017</td><td>112,9</td></tr> <tr><td>2018</td><td>111,1</td></tr> <tr><td>2019</td><td>108</td></tr> <tr><td>2020</td><td>102,6</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	112,2	2015	145,9	2016	109	2017	112,9	2018	111,1	2019	108	2020	102,6
Рік	Індекс																
2014	112,2																
2015	145,9																
2016	109																
2017	112,9																
2018	111,1																
2019	108																
2020	102,6																
Алкогольні напої, тютюнові вироби	<p> $y = -0,4479x^6 + 11,143x^5 - 109,72x^4 + 541,55x^3 - 1392,9x^2 + 1733x - 665,9$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>116,7</td></tr> <tr><td>2015</td><td>133,2</td></tr> <tr><td>2016</td><td>112,6</td></tr> <tr><td>2017</td><td>126,2</td></tr> <tr><td>2018</td><td>118,5</td></tr> <tr><td>2019</td><td>115,6</td></tr> <tr><td>2020</td><td>111,1</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	116,7	2015	133,2	2016	112,6	2017	126,2	2018	118,5	2019	115,6	2020	111,1
Рік	Індекс																
2014	116,7																
2015	133,2																
2016	112,6																
2017	126,2																
2018	118,5																
2019	115,6																
2020	111,1																
Одяг і взуття	<p> $y = 0,0258x^6 - 0,395x^5 + 0,575x^4 + 19,45x^3 - 127,35x^2 + 278,99x - 69,3$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>102</td></tr> <tr><td>2015</td><td>133,1</td></tr> <tr><td>2016</td><td>116,1</td></tr> <tr><td>2017</td><td>102,4</td></tr> <tr><td>2018</td><td>101,8</td></tr> <tr><td>2019</td><td>100,2</td></tr> <tr><td>2020</td><td>95,9</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	102	2015	133,1	2016	116,1	2017	102,4	2018	101,8	2019	100,2	2020	95,9
Рік	Індекс																
2014	102																
2015	133,1																
2016	116,1																
2017	102,4																
2018	101,8																
2019	100,2																
2020	95,9																
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	<p> $y = -0,8879x^6 + 22,42x^5 - 226x^4 + 1155,6x^3 - 3124,3x^2 + 4134,2x - 1844,8$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>116,2</td></tr> <tr><td>2015</td><td>215,8</td></tr> <tr><td>2016</td><td>135,1</td></tr> <tr><td>2017</td><td>126,7</td></tr> <tr><td>2018</td><td>106,8</td></tr> <tr><td>2019</td><td>108</td></tr> <tr><td>2020</td><td>92,8</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	116,2	2015	215,8	2016	135,1	2017	126,7	2018	106,8	2019	108	2020	92,8
Рік	Індекс																
2014	116,2																
2015	215,8																
2016	135,1																
2017	126,7																
2018	106,8																
2019	108																
2020	92,8																
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	<p> $y = -0,1494x^6 + 4,1817x^5 - 46,844x^4 + 265,73x^3 - 789,96x^2 + 1126,4x - 447,7$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>111,7</td></tr> <tr><td>2015</td><td>145,9</td></tr> <tr><td>2016</td><td>109,4</td></tr> <tr><td>2017</td><td>102,9</td></tr> <tr><td>2018</td><td>106,1</td></tr> <tr><td>2019</td><td>102,9</td></tr> <tr><td>2020</td><td>99</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	111,7	2015	145,9	2016	109,4	2017	102,9	2018	106,1	2019	102,9	2020	99
Рік	Індекс																
2014	111,7																
2015	145,9																
2016	109,4																
2017	102,9																
2018	106,1																
2019	102,9																
2020	99																

Охорона здоров'я	<p> $y = -0,0847x^6 + 2,4392x^5 - 28,047x^4 + 162,81x^3 - 493,22x^2 + 711,5x - 238,9$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>116,5</td></tr> <tr><td>2015</td><td>137,6</td></tr> <tr><td>2016</td><td>111,7</td></tr> <tr><td>2017</td><td>106,2</td></tr> <tr><td>2018</td><td>108,8</td></tr> <tr><td>2019</td><td>106,7</td></tr> <tr><td>2020</td><td>104,8</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	116,5	2015	137,6	2016	111,7	2017	106,2	2018	108,8	2019	106,7	2020	104,8
Рік	Індекс																
2014	116,5																
2015	137,6																
2016	111,7																
2017	106,2																
2018	108,8																
2019	106,7																
2020	104,8																
Транспорт	<p> $y = -0,2428x^6 + 6,4492x^5 - 67,949x^4 + 358,7x^3 - 982,11x^2 + 1282,4x - 472,7$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>124,5</td></tr> <tr><td>2015</td><td>136,8</td></tr> <tr><td>2016</td><td>106,5</td></tr> <tr><td>2017</td><td>114,2</td></tr> <tr><td>2018</td><td>115,7</td></tr> <tr><td>2019</td><td>104,1</td></tr> <tr><td>2020</td><td>97,1</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	124,5	2015	136,8	2016	106,5	2017	114,2	2018	115,7	2019	104,1	2020	97,1
Рік	Індекс																
2014	124,5																
2015	136,8																
2016	106,5																
2017	114,2																
2018	115,7																
2019	104,1																
2020	97,1																
Зв'язок	<p> $y = 0,0981x^6 + 2,3683x^5 - 22,76x^4 + 110,28x^3 - 279,79x^2 + 346,61x - 55,7$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>100,5</td></tr> <tr><td>2015</td><td>105,9</td></tr> <tr><td>2016</td><td>103,9</td></tr> <tr><td>2017</td><td>108,7</td></tr> <tr><td>2018</td><td>111</td></tr> <tr><td>2019</td><td>115,5</td></tr> <tr><td>2020</td><td>107,4</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	100,5	2015	105,9	2016	103,9	2017	108,7	2018	111	2019	115,5	2020	107,4
Рік	Індекс																
2014	100,5																
2015	105,9																
2016	103,9																
2017	108,7																
2018	111																
2019	115,5																
2020	107,4																
Відпочинок і культура	<p> $y = -0,1375x^6 + 3,7558x^5 - 41,242x^4 + 230,6x^3 - 680,42x^2 + 969,95x - 371,8$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>110,7</td></tr> <tr><td>2015</td><td>142,7</td></tr> <tr><td>2016</td><td>112,2</td></tr> <tr><td>2017</td><td>104,3</td></tr> <tr><td>2018</td><td>104,4</td></tr> <tr><td>2019</td><td>102,4</td></tr> <tr><td>2020</td><td>97,9</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	110,7	2015	142,7	2016	112,2	2017	104,3	2018	104,4	2019	102,4	2020	97,9
Рік	Індекс																
2014	110,7																
2015	142,7																
2016	112,2																
2017	104,3																
2018	104,4																
2019	102,4																
2020	97,9																
Освіта	<p> $y = 0,0796x^6 - 1,8321x^5 + 16,24x^4 - 69,015x^3 + 140,98x^2 - 116,95x + 133,7$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>103,2</td></tr> <tr><td>2015</td><td>117,9</td></tr> <tr><td>2016</td><td>116,5</td></tr> <tr><td>2017</td><td>111,9</td></tr> <tr><td>2018</td><td>114,6</td></tr> <tr><td>2019</td><td>113,4</td></tr> <tr><td>2020</td><td>113,4</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	103,2	2015	117,9	2016	116,5	2017	111,9	2018	114,6	2019	113,4	2020	113,4
Рік	Індекс																
2014	103,2																
2015	117,9																
2016	116,5																
2017	111,9																
2018	114,6																
2019	113,4																
2020	113,4																
Ресторани та готелі	<p> $y = -0,0626x^6 + 1,7688x^5 - 19,887x^4 + 112,57x^3 - 333x^2 + 476,01x - 130,7$ $R^2 = 1$ </p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Рік</th> <th>Індекс</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td>2014</td><td>106,7</td></tr> <tr><td>2015</td><td>124,3</td></tr> <tr><td>2016</td><td>113,1</td></tr> <tr><td>2017</td><td>113,6</td></tr> <tr><td>2018</td><td>115,3</td></tr> <tr><td>2019</td><td>111,1</td></tr> <tr><td>2020</td><td>106,6</td></tr> </tbody> </table>	Рік	Індекс	2014	106,7	2015	124,3	2016	113,1	2017	113,6	2018	115,3	2019	111,1	2020	106,6
Рік	Індекс																
2014	106,7																
2015	124,3																
2016	113,1																
2017	113,6																
2018	115,3																
2019	111,1																
2020	106,6																

Примітка. *показники за січень-вересень.

Аналізуючи динаміку індексу споживчих цін на товари й послуги, купівля яких громадянином передбачається державою, варто зазначити такі тенденції:

1. Продукти харчування та безалкогольні напої стабільно дорожчали порівняно з попереднім роком, незважаючи на рекордні врожаї, що свідчить про вплив на ціну саме посередницьких операцій або операцій з переробки, що може напряму регулюватися державою.

2. Ціни на алкогольні напої та тютюнові вироби також демонстрували тенденцію підвищення в кожному наступному році, незважаючи на застосування таких інструментів фіскального регулювання, як акцизи.

3. Коливання цін на нафтопродукти, пов'язані з коливанням курсу долара США також не відобразилося на цінах на послуги з транспорту. Це свідчить, що остаточний вплив на ціну транспорту здійснюють інші чинники, наприклад оплата праці, вартість основних засобів тощо.

4. За досліджувані 2014-2020 роки відбулася різка девальвація гривні, що відповідно мало позначитися на вартості тих товарів, які імпортуються до країни. Відзначаючи високу частку таких товарів, яка за окремими товарами перевищує експорт, вважаємо, що ціни мали підвищитися ще більш різко. Утім цього не відбулося. Отже, державою було застосовано низку регуляторів, чим вдалося стримати зростання цін.

5. Послуги зв'язку мали тенденцію до здорожчання, що на фоні зростання кількості використовуваних послуг зв'язку є можливостями додаткового заробітку, передусім за умов активного розвитку НТП. Отже, держава дозволяє таке підвищення цін, що, з одного боку, у принципі не є життєво важливою потребою людини (і відповідає концепції прожиткового мінімуму), а з другого боку – уявити життя сучасної людини без усього переліку таких послуг не можливо, тому такими «вузькими місцями» активно користуються підприємства, що надають послуги зв'язку і свідомо підвищують ціни.

6. 2020 року відбулося різке скорочення індексу споживчих цін, що можемо пояснити двома причинами. З одного боку, вплив може мати неповний строк аналізу, лише 9 місяців, а з другого – світова пандемія COVID-19 призвела до зменшення економічної діяльності та її прилаштування до нових умов, які вимагають максимального зниження цін для виживання підприємств.

7. Тенденції зміни цін на всі споживчі товари й послуги описувалися поліноміальними функціями шостого порядку, що свідчить про вплив на ціну щонайменше шести основних факторів, відповідно заходи регулювання цін мають першочергово полягати у виявленні цих шести факторів і пошуку їхньої оптимізації.

Отже, поверхневий аналіз зміни індексу споживчих цін дозволяє дійти висновку про фрагментарне та ручне використання економічних регуляторів у державі з метою залагодження економічних криз в окремих галузях економіки. При цьому повністю ігноруються ціни продажу товарів і послуг, що є найважливішим для громадян. Винятком в умовах соціального регулювання стало ухвалення Кабінетом Міністрів України постанови від 22.04.2020 р. №341 «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення», якою тимчасово

запроваджується державне регулювання цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, і товари протиепідемічного призначення завдяки декларуванню зміни роздрібних цін у разі їхнього збільшення. Постановою затверджено вичерпні переліки товарів, що мають істотну соціальну значущість, і товарів протиепідемічного призначення, що необхідні для запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, зміна цін на які підлягатиме декларуванню [11].

Однак нині в Україні набори товарів і послуг, що входять до прожиткового мінімуму, є відірваними від реальних споживчих потреб і не відповідають функції соціального стандарту. Вони не враховують низку життєво необхідних витрат: на будівництво чи купівлю житла, отримання в оренду; на освіту; на оздоровлення, утримання дітей у дошкільних навчальних закладах; на послуги охорони здоров'я, освіти, транспорту, зв'язку. Укорінилася практика встановлення завищених норм споживання газу, води, тепла, норм витрат і втрат [12, с. 50].

Сукупність представлених статистичних даних прямо суперечать висновкам науковців і соціальних працівників, які активно доводять, що такі положення:

- 1) нині час в Україні прожитковий мінімум не виконує повноцінно функції державного соціального стандарту, на базі якого формуються соціальні гарантії;
- 2) розмір прожиткового мінімуму не враховує зростаючі потреби населення, передусім у непродуктивних товарах і послугах, а також із урахуванням тенденцій розвитку інформаційного суспільства;
- 3) чинний перелік наборів продуктів харчування, непродуктивних товарів і послуг, який формує споживчий кошик, є застарілим і таким, що потребує перегляду з урахуванням фактичних регіональних тенденцій споживання з властивою тому чи іншому регіону білково-вітамінною моделлю харчування, систематичного зростання цін на освіту, медицину, оздоровлення, житло та комунікації;
- 4) мінімальні потреби населення є значно вищими у вартісному вираженні, аніж передбачені законодавством, що ще раз підтверджує неспроможність соціального стандарту виконувати захисну функцію для громадян;
- 5) низький рівень прожиткового мінімуму, на основі якого розраховується і заробітна плата, має негативний вплив на розвиток трудового потенціалу молоді в Україні.

Важливим кроком спростування таких суперечностей є пошук інформації, що може бути використана для встановлення істини в спроможності показника прожиткового мінімуму забезпечувати основні життєві потреби людини в Україні (рис. 3). З огляду на рис. 3 можна відмітити значну відмінність між розміром встановленого прожиткового мінімуму та фактичного прожиткового мінімуму.

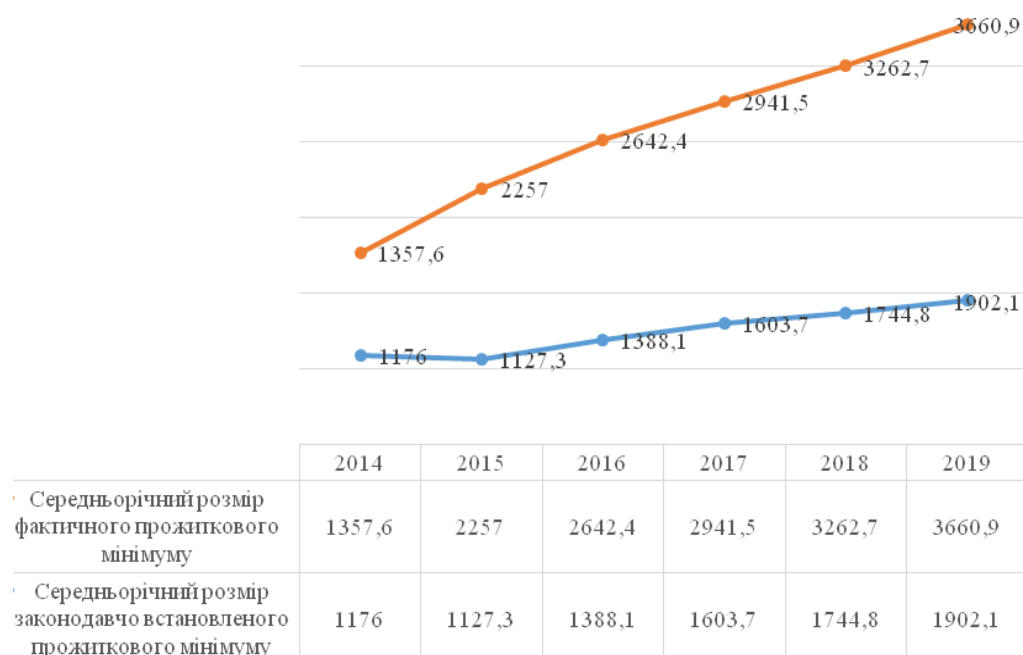

Рис. 3. Диференціація життєвого рівня населення (у середньому на одну особу в місяць, грн) [13]

Крім того, за аналізований період 2014–2019 років відставання між встановленим прожитковим мінімумом і фактичним прожитковим мінімумом збільшується, що підтверджує погіршення рівня життя населення. Отже, можна дійти висновку, що протягом тривалого періоду стан соціальної політики в Україні демонструє малу ефективність формування системи соціальних стандартів та гарантій на основі прожиткового мінімуму, причиною чого є існування низки проблем, серед яких, зокрема: немає регулярного перегляду і затвердження наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, що призвело до втрати ними зв'язку з відображенням життєво необхідних витрат людини, детермінованих об'єктивними реаліями сучасності. Крім того, чинний на сьогодні нормативний метод встановлення прожиткового мінімуму характеризується певним нав'язуванням системи цінностей щодо вибору між окремими продуктами, товарами й послугами. [14].

Загалом, до причин невідповідності розміру прожиткового мінімуму очікуванням і потребам українців можна зарахувати: застосування некоректного нормативного методу встановлення прожиткового мінімуму, а не нормативно-статистичного, і як наслідок – неврахування реальної структури та розмірів витрат населення; порушення термінів перегляду наборів товарів, що формують мінімальний споживчий кошик як основи розрахунку прожиткового мінімуму; заниження норм продуктів харчування, що визначають наповнення та структуру продовольчого кошика, а також заниження стандартів мінімального набору непродовольчих товарів і послуг; неврахування сучасних потреб людини в товарах і послугах, що притаманні постіндустріальним умовам життя та праці; неврахування міжрегіональних відмінностей у процесі розрахунку показника прожиткового мінімуму; неврахування доцільних методологічних підходів щодо розрахунку споживчого кошику та прожиткового мінімуму для домогосподарства, а не для представника соціально-демографічної групи тощо [4, с. 179-170].

Наслідком таких заходів соціальної політики є стан господарства в державі, що дозволяє наповнювати бюджет, що створює передумови для соціального регулювання, яке дає змогу запровадити єдиний, порядок у суспільних відносинах, який безперервно діє, підпорядкувати поведінку людей загальним і однаковим умовам, що диктуються вимогами економіки, влади, ідеології, усього соціального життя.

Висновки. Серед основних функцій держави виняткова роль відводиться забезпеченню достойного рівня життя громадянина. Одним з основних державних інструментів регулювання добробуту громадян є система соціальних стандартів та гарантій. Якщо країни з високим рівнем розвитку економіки зорієнтовані на забезпечення високого рівня життя населення, то в нашій державі встановлюються мінімуми, які покликані забезпечити функцію простого відтворення робочої сили одного індивіда. Дослідження динаміки забезпечення державою базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму засвідчило зростання його абсолютного значення. Утім підвищення його розміру за останні роки не змогло забезпечити гідний рівень життя людей, що підтверджується збільшенням відставання законодавчо встановленого прожиткового мінімуму від його фактичного значення. Серед основних причин, вважаємо, є використання нормативного методу обчислення рівня прожиткового мінімуму. Неспроможність прожиткового мінімуму забезпечувати достойний рівень життя призводить до нівелювання змісту інших соціальних нормативів і гарантій, що розраховуються на основі значення прожиткового мінімуму.

Бібліографічний список

1. Бикова А.Л., Лобза А.В., Семенова Л.Ю. Прожитковий мінімум як базовий соціальний стандарт в Україні: реалії та проблеми вдосконалення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2016. Вип. 17. С. 108–114.
2. Закон України «Про прожитковий мінімум». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення: 10.10.2020).
3. Сокол М.В. Прожитковий мінімум та його значення у формуванні якісної системи соціальних стандартів. *Форум права*. 2012. №4. С. 841–846.
4. Василик А.В, Кузьменко К.П. Споживчий кошик в Україні: реалії та необхідність удосконалення базових соціальних стандартів. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 17. С. 177–180.
5. Подскробок Ю. О. Зарплати, пенсії та соцвиплати по-новому: прожитковий мінімум з 2021 піднімуть. URL: https://news.24tv.ua/prozhitkoviy-minimum-2021-ukrayina-zakonoprojekt_n1351583 (дата звернення: 18.10.2020).
6. Прожитковий мінімум в Україні 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/> (дата звернення: 19.10.2020).
7. Індекс інфляції в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 19.10.2020).
8. Наказ «Про затвердження методики визначення прожиткового мінімуму» від 03.02.2017 р. №178/147/31. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17>. (дата звернення: 16.10.2020).
9. Постанова «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 11.10.2016 №780. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17>.
10. Індеси споживчих цін на товари та послуги. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscpp10_u.html (дата звернення: 19.10.2020).
11. На час карантину Уряд запроваджує державне регулювання цін на товари, що мають істотну соціальну значущість та товари протиепідемічного призначення. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/na-chas-karantinu-uryad-zaprovadzhuye-derzhavne-regulyuvannya-cin-na-tovari-shcho-mayut-istotnu-socialnu-znachushchist-ta-tovari-protiepidemichnogo-priznachennya> (дата звернення: 19.10.2020).
12. Москаленко О.В. Прожитковий мінімум – базовий державний соціальний стандарт. *Право та державне управління*. 2013. №1 (10). С. 48-51.

13. Диференціація життєвого рівня населення. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/duf/arh_duf_u.htm (дата звернення: 19.10.2020).
14. Прожитковий мінімум: очікування змін. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100018321-prozhitkoviy-minimum-ochikuvannya-zmin> (дата звернення: 19.10.2020).

References

1. Bykova A.L., Lobza A.V., Semenova L.Yu. (2016) Prozhytkovyi minimum yak bazovyi sotsialnyi standart v Ukraini realii ta problemy vdoskonalennia (Subsistence level as a basic social standard in Ukraine: realities and problems of improvement). Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia «Ekonomika i menedzhment». Vol.17. pp.108–114.
2. Zakon Ukrainy «Pro prozhytkovyi minimum» (Law of Ukraine «On Living Wage» as amended on July 15, 1999 No. 966-XIV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
3. Sokol M.V. (2012) Prozhytkovyi minimum ta yoho znachennia u formuvanni yakisnoi systemy sotsialnykh standartiv (Subsistence level and its importance in the formation of a quality system of social standards). Forum prava. №4. pp. 841-846.
4. Vasylyk A.V., Kuzmenko K.P. (2017) Spozhyvchyi koshyk v Ukraini: realii ta neobkhdnist udoskonalennia bazovykh sotsialnykh standartiv (Consumer basket in Ukraine: realities and the need to improve basic social standards). Prychornomorski Ekonomichni Studii. Vol. 17. pp.177–180.
5. Podskrobok Yu. O. Zarplaty, pensii ta sotsvyplaty po-novomu prozhytkovyi minimum z 2021 pidnimut (Salaries, pensions and social benefits in a new way: the subsistence level will be raised from 2021). URL: https://news.24tv.ua/prozhitkoviy-minimum-2021-ukrayina-zakonoprojekt_n1351583
6. Prozhytkovyi minimum v Ukraini 2020 (Living level in Ukraine 2020). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>
7. Indeks inflatsii v Ukraini (Inflation index in Ukraine). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
8. Nakaz «Pro zatverdzhennia metodyky vyznachennia prozhytkovoho minimumu» (About the statement of a technique of definition of a living level) adoption 03.02.2017 №178/147/31. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17>.
9. Постанова «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 11.10.2016 № 780. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17>.
10. Indeksy spozhyvchykh tsin na tovary ta posluhy (Consumer price indexes for goods and services). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/is_c/arh_isc/arh_iscpp10_u.html
11. Na chas karantynu uUriad zaprovadzhuie derzhavne rehuliuвання tsin na tovary shcho maiut istotnu sotsialnu znachushchist ta tovary protyepidemichnoho pryznachennia (During the quarantine the Government introduces state regulation of prices for goods of significant social significance and anti-epidemic goods). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/na-chas-karantynu-uryad-zaprovadzhuye-derzhavne-regulyuvannya-cin-na-tovari-shcho-mayut-istotnu-socialnu-znachushchist-ta-tovari-protiepidemichnogo-priznachennya>
12. Moskalenko O.V. (2013) Prozhytkovyi minimum – bazovyi derzhavnyi sotsialnyi standart (The living level is the basic state social standard). Pravo ta derzhavne upravlinnia. №1 (10). pp. 48-51.
13. Dyferentsiatsiia zhyttievoho rivnia naseleennia (Differentiation of living standards). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/duf/arh_duf_u.htm

14. Prozhytkovyi minimum: ochikuvannia zmin (Living level: expectation of change). URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100018321-prozhitkoviy-minimum-ochikuvannya-zmin>

AUTHOR'S ABSTRACT

JEL I30, I31, I32, I38

Vityuk A.⁶⁷

Vinnytsia National Technical University (Vinnytsia, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-5211-4948>

E-mail: anna_vitiuk@ukr.net

Nesen L.⁶⁸

Vinnytsia National Technical University (Vinnytsia, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-7776-8753>

SOCIAL REGULATION: THE LIVING MINIMUM AND ITS ABILITY TO PROVIDE THE BASIC NEEDS OF PERSON

Objective. To study the ability of the living level to provide basic human needs.

Methods. To achieve the goal of the study, a set of methods of logical and theoretical analysis of the problem, analysis and synthesis, series of dynamics, statistical, graphical, historical, logical, etc. are used.

Results. The content of the category "living minimum" is considered and the set of state social guarantees, which are affected by the size of the living minimum is considered. The dynamics of the living level in Ukraine for different categories of people, the dynamics of prices for basic sets of food, sets of non-food products and sets of services for the main social and demographic groups of the population are analyzed. The contradiction between statistical data and expert assessments of the ability of the living level to meet basic human needs is revealed. The discrepancies between the statutory and actual subsistence level are defined.

Scientific novelty. The discrepancy between objective statistics about the living level and the results of research by scientists is determined. The inability of the living level to meet the basic needs of citizens is proved due to the contradiction between the increase of the living level and the decrease of price indexes on the one hand and the increase of the actual living level on the other hand. As a result, an extremely unsatisfactory social policy in the state and the need to revise the method of calculating the living level in order to acquire the properties to reflect the real basic human needs in goods and services.

Practical significance. The results of the research made it possible to identify the inability of the statutory living level to meet basic human needs. It is important to establish a fragmentary regulation of prices for the purchase of goods and services, the consumption of which is provided with the subsistence level.

⁶⁷ *Vitiuk Anna, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Management, Marketing and Economy Department, Vinnytsia National Technical University (Vinnytsia, Ukraine).*

⁶⁸ *Nesen Leonid, PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Management, Marketing and Economy Department, Vinnytsia National Technical University (Vinnytsia, Ukraine).*